

OBSERVAȚII PRIVIND TEZAURELE DACICE DE ARGINT. ÎNTREBĂRI ȘI IPOTEZE

Sever Dumitrașcu și Florin Sfrengu

Observations regarding the Silver Dacian Treasures. Question and hypotheses

Abstract: This paper discussed several hypotheses and questions regarding Dacian treasures of silver, one of these hypotheses referring to the possibility that they were part of the thaumaturgic clothing of Dacian priests. Dacian treasures of silver (1st century BC-1st AD) differ from the older sumptuous ones belonged to the Getaes from 4th-3th centuries BC, which are princely treasures. It is highlighted the great skill of Celtic craftsmen in silver working and perhaps the emergence of the polychrome style in Europe. There is treated as a hypothesis, the distinction between the religion of Dacians and Getaes and it is shown the role of the Dacian cup in rituals until the turn to Christianity.

Keywords: Dacian silver treasures, Dacian cup, religion of Dacians and Getaes, Celtic craftsmen

A

Tezaurele dacice de argint au suscitad mereu interesul cercetătorilor români și străini. Studiarea lor l-a avut drept maestru de necontestat pe arheologul Dorin Popescu. Repertoriul descoperirilor a fost publicat (peste 150 de descoperiri) de cercetătorul Liviu Mărghitan.

Cercetările de la Cugir efectuate de I.H. Crișan și Florin Medeleț au adus în circuitul științific noi date privind elita din Dacia (ne referim la mormântul cu piese de aur și car de luptă?). În toiul acelor discuții arheologice privind descoperirile de la Cugir, regretatul Florin Medeleț mi-a mărturisit că *tezaurele dacice de argint* fac parte din *ținuta taumaturgică? a unor sacerdoși daci*. În ce ne privește noi ne raliem părerii colegului și prietenului timișorean Florin Medeleț, pentru care *idee* îi aducem în aceste rânduri un respectuos omagiu postum.

Descoperirile mai noi de tezaure dacice de argint au ridicat însă noi întrebări asupra acestor piese:

1. Se știe că argintul este foarte *ductil* și am observat, pe piesele

tezaurului de la *Săcălăsău*, j. Bihor, urmele loviturilor de ciocan. Deci erau lucrate (firește nu toate și nu toate piesele) prin *ciocănire*.

2. Nicolae Chidioșan a publicat inventarul unui *atelier* de lucrat podoabe de argint, descoperit în săpătura sa sistematică de la *Tășad*, j. Bihor, cărei descoperiri trebuie să-i atașăm și tezaurul de la *Drăgești*, j. Bihor din hotarul aceleiași sat.

3. Tezaurele, piesele lor de argint, erau *vindecătoare*, deoarece argintul oferă ionizare NEGATIVĂ și astfel fără să știe *sacerdoșii daci* le foloseau într-o manieră ce amintește de piesele de argint (*talere, boluri, căni, lingurițe*) din inventariul bisericilor creștine, din perioada paleocreștină până azi.

4. Piesele de argint ale tezaurelor dacice de argint se *deosebesc limpede* de piesele tezaurelor de argint din zona dunăreană, care sunt fastuoase, princiare și firește mai vechi decât cele dacice (la Băiceni tezaurul este de aur). D. Berciu le-a denumit tezaure *getice* (TRACOGETICE)¹, configurându-le menirea după descoperirea de la Agighiol. Ulterior colegii bulgari au pus în circulație științifică descoperirile de la *SVESTARÎ*, unde sub *tumuli* s-au descoperit morminte din lespezi de piatră – cu *dromos* și camere mortuare (unele cu picturi pe pereți – cariatide) și cu „capace – uși” ale interioarelor, glisante, de fapt mari *lespezi de calcar*, cioplite îndemânatic. Pare o altă lume.

Ne întrebăm dacă nu avem de-a face cu lumea *herodoteică* (de după amintirea lui Zalmoxis – Zamolsis), o lume din secolele IV-III B.C. Relativ diferită ca *gândire* de cea dacică, a tezaurelor dacice de argint (sec. I B.C.-I A.D.) O lume a unor comunități conduse de *elite singularizate* (princiare), cu imaginarul „mitologic” constituit din personaje și animale (o epifanie? cum îmi mărturisea colegul I. Glodariu, chiar la Svestari). Ne gândim la alți:

a) meșteri (ateliere);

b) comanditari;

c) proprietari. O lume diferită de lumea geto-dacică de mai târziu.

Cel puțin ca civilizație, cultură, gândire și *credință*. Rămâne să ne raliem părerii că sunt tezaure *fastuoase*, de altă natură, decât cele dacice, frecvente într-o lume, după ipoteza noastră *agrară* (agro-pastorală) nu bazată pe lupte, incursiuni, acțiuni militare (v. și tezaurul *imens*, tribal? de la Rogozen).

¹ D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1969, *passim*.

B

În anul 2006 arheologii sârbi M. Jevtič, M. Lazič și M. Sladič au publicat tezaurul de piese de argint de la *Židovar* (Banatul sârbesc) cercetări efectuate sub egida Universității din Belgrad și a Muzeului de istorie din Vârșat². A fost descoperit prin săpături *sistematice* în cunoscuta așezare (tell, oppidum) de la *Židovar*, cercetată cu ani în urmă de Branco Gavela (compus din *fibule cu arbaletă, lanțuri, pandantive*, o „caserolă”, „razoare” (pentru ras?) și mărgelile din chihlimbar. *Cutia* („*Small box for valuables*”) din argint cu ornamente FILIGRANATE este ornamentată, în *cabșoane*, cu cinci *rubine* și încă două (în piesa atașului).

Deci reflectând, pare-se indubitabil, cunoașterea stilului POLICROM de către SCORDISCI – meșterii scordisci (celți) de la *Židovar*. Pandantivele redau figuri sau animale stilizate.

Tezaurul dovedește *marea artă* a meșterilor celți (SCORDISCI) în prelucrarea argintului și *mai ales* ridică problema apariției – ca ipoteză – a stilului POLICROM în Europa cu mult înainte de întâlnirea dintre lumea europeană și cea estică. Se știa limpede – de pildă – că *granatele* (de proveniență indiană) călătoreau prin lumea sud-asiatică pentru a ajunge în Imperiul roman. Stilul POLICROM era considerat *tipic* (nu știm cât de vechi și sigur de ce proveniență) lumii germane vechi și hunilor (v. J. Werner).

În rândurile noastre ne vom referii însă numai la *lanțurile împletite* care apar și în tezaurele dacice. Pentru că subliniem apăsător între „lumea” *tezaurelor getice* fastuoase și lumea tezaurelor dacice sacerdotale se „interpune” (sec. IV-II B.C.) pătrunderea CELTICĂ în Europa estică și sud-estică, desigur și în *Dacia*.

1. Măestria meșterilor celți este dată, printre altele, de descoperirea de la *Ciumești* (publicată de M. Rusu), coiful cu pasăre ca panaș (vultur), asemănător cu înfățișarea de pe falera de la *Surcea*.

2. Descoperirile din Bihor (*torquesul* de la Diosig, sec. IV B.C.) și un *lanț de fier* (de fapt un lănișor de fier) descoperit într-o locuință celtică la Biharea sunt de natură să ridice problema de mai sus, aportul meșterilor celți la lucrarea pieselor din tezaurele dacice de argint și datarea lor mult mai târziu, în *altă lume* dacică decât cea din lumea

² M. Jevtič, M. Lazič, M. Sladič, *The Židovar Treasure*, Belgrad-Vârșat, 2006, *passim*, (cu precizarea „from the Settlement of SCORDISCI”).

descoperirilor fastuoase de tip *Agighiol* (sec. IV-III B.C.), cu un decalaj, dacă nu de secole, de decenii.

3. Aceeași întrebare o ridică *factura apotropaică?*, sacerdotală a tezaurelor dacice, compuse din piese „vestimentare” – de corp: *fibule*, *brățări simple sau spiralice* etc., toate *aniconice*, fără figuri umane sau animaliere (desigur sunt și excepții: placa de la *Cioara*, descoperirile de la *Bălănești*, *Surcea?*, *Herăstrău*) și mai recent tezaurul de la Lupu (j. Alba), publicat de I. Glodariu și V. Moga. Rămâne însă ca discuția să fie condusă mai atent de specialiștii care se vor ocupa în viitor de aceste *interferențe* concrete, pe teritoriul Daciei dintre celți și daci. Nu excludem, în nici un caz participarea meșterilor daci la realizarea pieselor de argint din cele 150 de tezaure din Dacia. Dăm exemplu tezaurul de la *Săcălășău-Bihor* unde baterea cu *ciocanul* a argintului este *neîndoielnică*.

C

În elegantul și masivul catalog **Die Daker. Archäologie in Rumänien** (Mainz, 1980) este publicat – și a făcut parte din expoziția de la *Roma, Köln, Paris*, un vas din Muzeul din Cluj, descoperit la Costești (datat în sec. I B.C.), Muzeul din Cluj, Inv. Nr. V 18.544, despre care se scrie:

„GRAPHITREICHER TON. VERDIKTER RAND, DURCH EINE BREITE EINSCHNÜRUNG ABGESETZ. KÖRPER VERZIERT MIT VERTIKALEN PARALLELEN SCHRAFFUREN, DIE UNTER DEM RAND BEGINNEN. IN *DER ANTIKE* ZERBROCHEN UND MIT *EISENKRAMPEN* WIEDERHERGESTELLT. SPUREN VON SEKUNDÄRBRAND”³. Un vas de același tip *celtic*, ornamentat cu striuri verticale a mai fost descoperit în așezarea de la *FETELE ALBE*, de H. Daicoviciu⁴.

Deosebirea dintre cele două vase („borcan”), de același tip este *esențială*. Primul (Inv. Nr. V 18.544), spart, ca și al doilea, în vechime, a fost *REPARAT*. S-au perforat 6 găuri, două câte două, și fragmentele au fost prinse cu trei *SCOABE DE FIER*. Caz unic, dar care indică, firește ipotetic, că vasul de la *Costești* (unde după opinia noastră au lucrat mulți *fierari* celți!), s-a spart, dar celții din munți, din munții dacilor, aveau nevoie de acest vas, firește, nu pentru orice îndelednicire, ci pentru o

³ **Die Daker. Archäologie in Rumänien**, Mainz, 1980, p. 172, No 206, *fără fotografie!*

⁴ **Ibidem**, p. 171, No 204.

anume practică, după noi SACRĂ, rituală. Acest lucru îl citim noi în vasul de la *Costești*. Și descoperirea ne-a dat de gândit la „el acasă” (la Paris), la Köln, la Cluj. Cum a fost posibil, un *banal* vas să fie reparat în *vechime*, cu *scoabe* de fier! Ulterior ne-am dat seama de următoarele:

1. Cercetând la Biharea mai multe ateliere CELTICE de modelat vase (cu sute de fragmente ceramice; la *Andrid* sunt 2-3 cioburi!), am găsit nu numai *cuptoarele* (cu grătar și două camere, de foc și de ars), *gropile de deservire* ci și gropile unde s-a mai păstrat *lut frământat*, vase *nearse* (numai uscate – fragmentar), grafit și *unelete de os* de tip *Manching* (Knochenstempeln) pentru ornamentarea *ceramicii* (inclusiv *stampare*). *Nu am descoperit nici un fragment de vas dacic.*

Este, după opinia noastră o explicație: celții au lucrat în paralel ceramica lor, dacii au lucrat pe a lor. Interferențe – ca și cu grecii, tracii, romanii, germanii-bastarni, mai apoi goții, au fost, dar sunt și cazuri unde acestea nu apar.

În orice caz la Costești celții nu lucrau ceramică, și-ar fi modelat un *nou* vas de lut. Cel reparat nu era unul obișnuit, dar ei țineau la specificul credinței lor, credem noi.

D

În lucrarea sa *Dacia. Un mileniu de istorie* C. Petolescu scrie limpede despre:

1. *Religia geților și*
2. *Religia dacilor.*⁵

Să înțelegem noi (?) că prima e în sec. IV-III, cu tezaure de tip Agighiol, religie „herodoteică” și a doua e religie (de tip sacerdotal, cu *echipamente apotropaice*, *taumaturgice*, de argint) diferite de primele. Nu este exclus dată fiind datarea diferită și *diferența*, DEOSEBIREA de formulă morfologică, limpede exprimată de natura pieselor componente⁶.

1. Încă I.I. Russu⁷ în **Limba traco-dacilor**, specifică deosebirea „lingvistică” între – DAVA și – PARA, pentru acestea din urmă, specifică „în *Dacia lipsesc*”, referindu-se la așezările *fortificate* dacice și la cele din Tracia și Moesia (v. totuși la sud de Dunăre – *CAPIDAVA*,

⁵ C. C. Petolescu, **Dacia. Un mileniu de istorie**, București, 2010, p. 59-69.

⁶ Cf și Vl. Georgiev, **Raporturile dintre limbile DACĂ, TRACĂ și FRIGIANĂ**, în *Studii Clasice*, II, 1960, p. 39-58.

⁷ I.I. Russu, **Limba traco-dacilor**, București, 1959, p. 73 s.v.

SUCIDAVA, SACIDAVA în Dobrogea).

Davele dacice sunt *locuri întărite*, dar nu numai militar și ele acoperă tot cuprinsul Daciei, de la Dunărea mijlocie (Chotin lângă Bratislava) până în „zona pruto-nistrană”, cazul *davelor* de la Bradu, Răcătău, Poiana; NB: Bâta Doamnei e altceva?). La Răcătău, pe înălțimea fortificată sunt *numeroase gropi*. Probabil pentru diferite ritualuri (agro-pastorale, temporale, familiale – funerare etc). În gropile de la Răcătău și din tot arealul dacic s-au descoperit numeroase *CEȘTI DACICE. Numeroase*. Ce păcat că V. Căpitanu nu a publicat monografia Răcătăului (v. Bradu – V. Ursache; Poiana – R. Vulpe, Silvia Teodor).

2. V. Vasiliev, I.Al. Aldea și H. Ciugudean, publicau în 1991⁸, de la Teleac (v. p. 235, pl 39/5), un vas, o ceașcă cu o toartă, la mijlocul peretelui, care era hallstatiană, era dacică timpurie, dar *nu* era dacică, ca cele din sec. II B.C.-V A.D. Suntem după venirea *sciților*, după primul val scitic, înainte de 450 B.C., dar ceașca *dacică sacră* (?) nu o găsim printre descoperiri. Cum e posibil să nu avem elemente mai vechi, de substrat în ceea ce privește acest tip de vas, atât de **CHARACTERISTIC DACIC**, modelaj (cu mâna, sunt rare cele la roată!), tipologie, stilistică și răspândite peste jumătate de mileniu în *întreg* arealul locuit de geto-daci până la paleocreștinism.

Alături de vasul-borcan ceașca conferă atribuirea **ETNICĂ** a unei descoperiri **DACILOR**. În ce ne privește afirmăm – și mulțumim și cu acest prilej lui P. Roman pentru această informație, cea mai *veche* (?) ceașcă dacică s-a descoperit în Insula Banului și datează (după P. Roman) în jumătatea secolului II B.C. Unde era „EA” până la această dată? Ce origine are? *Firește* geto-dacică! Sunt cu *zecile*, cu *sutele* în tot arealul descoperirilor dacice de la *Dunăre și Carpați*.

3. **IMPORTANTA** acestui vas (în aparență modest, cu una, două sau trei torți), lucrat cu **MÂNA**, alături de vasul-borcan, ornamentat cu striuri, linii în val, brâuri și brâuri alveolare, stilistică *identică* și în cazul *ceștii* dacice este dată, opinăm noi și de următoarele descoperiri:

a) În cimitirul de la *Lipița* (Lipicka Gorna) arheologul polonez M. Smiszko a descoperit *cești* dacice și *unele* urne „bastarne” (cu *chip de om*) în cimitirul cercetat și publicat în perioada interbelică. Am cercetat acest material în Muzeul de Istorie al orașului *Cracovia*, unde se

⁸ V. Vasiliev, I.Al. Aldea, H. Ciugudean, **Civilizația dacică timpurie în aria intracarpatică a României**, Cluj-Napoca, 1991, pl. 39/5.

păstrează inventarul.

b) Lângă lacul Neusiedl, în Austria, în grupul de descoperiri *quade* (ale partizanilor pro-romani) s-a găsit și o ceașcă dacică într-un mormânt, publicată de americanul St. Foltiny.

c) Cești dacice au fost descoperite și în așezările și necropolele de tip *Paraćin* (Serbia), cercetate de Draga A. Garașanin, și în marile centre cu ateliere de lucrat ceramică romană *standardizată* de la *Butovo*, *Hotnița* și *Pavlikene* (Bulgaria), cercetate și de B. Soultov. Acesta ne-a arătat fotografiile cu *cești dacice* din gropile acestor olari, care altfel lucrau pentru *piața romană*, ceștile erau pentru uzul lor propriu. N-am putut merge în Bulgaria (lângă Târnovo!) dar B. Soultov a venit la București și mi-a arătat fotografiile.

Și aceste comunități erau formate din daci *DEPORTAȚI* la sudul Dunării, în vremea lui *Augustus*, *Claudius (?)* și *Nero*, în vremea *CURĂȚENIILOR ETNICE* operate de romani între Dunăre și Tisa și la nord de Dunăre (Oltenia?, Muntenia, Moldova – Basarabia).

d) Ceștile își păstrează „*viața*” și în epoca romană, până târziu, când, considerăm noi, cei care *le lucrau*, *le foloseau* (ca vas SACRU), și le așezau în morminte, s-au *creștinat*. Amintim și că în epoca romană ceașca e prezentă *MEREU*, mai ales în cimitirele dacice de epocă romană (dar și în așezări și multe *castre!*), la Soporu, Obreja, Locusteni, la carpii de la Văleni și în „câmpul de gropi” de la *Biharea*.

Arheologul ieșean Ion Ioniță a publicat în anul 1995 un studiu de mare însemnătate, pentru problema ridicată de noi, pentru care îi aducem un *respectuos și sincer omagiu*: **ELEMENTE CREȘTINE ÎN PRACTICA RITURILOR DE ÎNMORMÂNTARE DIN MOLDOVA ÎN SECOLELE IV-V E.N.** (în *Din istoria Europei romane*, Oradea, 1995, p. 253-262) unde se republică, printre altele *mormântul nr. 7 de la Barboși* (publicat anterior de S. Sanie și I.T. Dragomir), mormânt CREȘTIN, de înhumație (cu fibulă de aur, având incizat pe arc numele INNOCENS), având printre piesele de inventar și o *CEAȘCĂ DACICĂ* (cf. și M-96 de la Târgșor – tot cu ceașcă dacică). În ceașcă s-au găsit *CĂRBUNI* de lemn ars (pe jumătate).

După secolul V A.D. nu mai cunoaștem alte descoperiri de cești dacice, se înmulțesc – și în Moldova – (Mihălășeni, Botoșani, în nordul îndepărtat) descoperirile *CREȘTINE*.

E

Generalizarea practicilor rituale? la care se foloseau *ceștile dacice* a însemnat cuprinderea *acestei credințe?* în toate comunitățile. Faptul că tezaurele sunt ascunse – SACERDOȚII sunt anihilați(?), SANCTUARELE distruse SISTEMATIC – afirmație I. Glodariu, nu a însemnat și anihilarea acestei credințe în rândul comunităților populare(?). Tradiția *se păstrează* în epoca romană și post romană. Abia creștinismul – credem noi – va duce la dispariția ceștii dacice, în speță a ritualurilor la care se foloseau de *daci*. Rămâne ca cercetările viitoare să aducă noi date în acest sens sau să infirme ipoteza noastră.

În încheiere, tot numai întrebări și numai ipotetic, ținem să adăugăm că va trebui operată o distincție – cele „două religii”, după C. Petolescu, *getică* și *dacică*. Prima „herodoteică – zalmoxiană”, cu prelungiri scolastico-livrești până în evul mediu și „până” în *Danemarca, Polonia și Suedia*, și cea *dacică* – „strabonică” a lui Deceneu, a unui popor (între Balcani și Carpații nordici) de *țărani* și *păstori*, care-și duceau credința sacră cu *ei* și o păstrau cu încăpățănare. Davele erau și *locuri sacre* (deci ACROPOLE), nu numai cetăți (la Răcătău așezarea se întinde pe o mare suprafață lângă înălțimea –davă), în statul lor un stat *TEOCRATIC* (Burebista – Decebal – Pieporus!) în care țărani își apărau cu înverșunarea *credința și identitatea* (v. Bodor András, sclavi *de natione DACA, de natione DACUS*), chiar și în inima imperiului Roma (ZIAI TIATI FIL(IAE) DACAE UXORI PIEPORI REGIS COISSTOBOCENSIS)⁹. Apoi, devenind CREȘTINI (latini – daco-romani) și apoi ROMÂNI au rămas până în secolele XIX-XX un popor credincios și harnic.

⁹ C.C. Petolescu, *op.cit.*, p. 297.